

Martin Gustavsson, Mikael Börjesson & Marta Edling (red.), *Konstens omvända ekonomi: Tillgångar inom utbildningar och fält 1938–2008* (Stockholm: Daidalos 2012). 347 s.

Forskningsantologin *Konstens omvända ekonomi* är ett ambitiöst och välkommet försök att genomlysa det konstnärliga utbildningssystemet och konstvärldens logik. Antologin är den första av flera utlovade skrifter från det VR-finansierade forskningsprojektet "Konsten att lyckas som konstnär. Socialt ursprung, kön, utbildning och karriär 1945–2007". Projektmedlemmarna är utbildningssociologer och konstvetare. Projektet leds dock av en ekonomisk-historiker (Martin Gustavsson) och en utbildningssociolog (Mikael Börjesson) och är förlagt till Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC) vid Uppsala och Stockholms universitet.

Forskarna analyserar konstvärlden i ett längre historiskt perspektiv med hjälp av den franske sociologen Pierre Bourdieus fältteori. Författarna till antologins tio kapitel har dock inte genomfört fullständiga fältanalyser. Fältbegreppet används som "en orienteringskarta".

I antologin undersöks om konstvärlden kännetecknas av en alldeles egen ekonomisk logik, en logik som skiljer sig från andra kultur- och samhällssektorer. Utgör konstvärlden ett autonomt fält, väl avgränsat, med egna spelregler och värdeskalor där utbildning och ekonomisk utdelning varken är ett tecken på, eller leder till, framgång på fältet? Vad krävs för att bli en framstående konstnär och har kraven förändrats under 1900-talets senare hälft?

Bokens förord är skrivet av professor Donald Broady, under många år ledare av SEC och introduktör av Pierre Bourdieus sociologi i Sverige. Broady presenterar projektets analysram, huvudresultat (den omvända ekonomin) och projektets två tumregler: förklaringarna till det som sker ska inte sökas där det sker utan på ett annat ställe inom konstfältet. Relationer och konflikter är centrala. Forskarna ska inte heller ta "föreställningar, kategorier och förklaringsmodeller som hämtats från området man studerar" för givna utan göra dem till föremål för forskning. I inledningskapitlet presenterar bokens tre redaktörer forskningsprojektet och antologin närmare.

Enligt Bourdieu är konstfältet ett av flera kulturella produktionsfält som i det sociala rummet står i motsatsställning till den ekonomiska maktens fält. Det är hierarkiskt ordnat med "kulturfurstar" på den högsta nivån och det "unga avantgardet" på den lägsta med "medelklassen" däremellan. Horisontellt finns en spänning mellan "subfältet för begränsad produktion" och "subfältet för storskalig produktion". I det senare tävlar konstnärerna om erkännande och framgång hos den ekonomiska och politiska eliten, och de strävar efter massupplagor för en bred allmänhet. Det fördöms av konstnärerna i det förnämnda subfältet. För dem är inte det ekonomiska

kapitalet ett tecken på framgång utan det symboliska kapitalet. Viktigast är framgång hos kollegor, kritiker och gallerister.

Antologin granskar subfältet för begränsad produktion. En undran in- finner sig dock med beaktande av projektets första tumregel. Bör inte det begränsade subfältet studeras i relation till det storskaliga? I någon mån finns det med, som något att avstå från för konstnärer som lever under knappa villkor i det begränsade subfältet. Att inkludera även det storskaliga subfältet hade dock varit en övermäktig uppgift. Det är relationerna inom det begränsade subfältet – framförallt vertikalt – som intresserar forskarna.

I forskningsprojektet undersöks utbildningssystemet och konstfältet sedan 1940-talet, dels hur de båda har förändrats, dels ”individuella och kollektiva banor” mellan utbildning och konstfält. Antologins tematik är något mer begränsad. I del ett undersöks, med hjälp av omfattande statistiskt underlag, konstutbildningarna från den lägst rankade till den högst rankade, Kung. Konsthögskolan i Stockholm. I del två som har sitt fokus på bildkonsten studeras ”hallstämplingen” av konstnärskap genom belöningar, projektbidrag, förvärv, utställningar och professorstillsättningar. För att kartlägga framgångsfaktorerna på konstfältet har projektet skapat en databas omfattande 14 500 individer under perioden 1945–2004.

Vilka är projektets viktigaste resultat så långt? Lyckas forskarna verifiera hypotesen om en omvänd ekonomi inom subfältet för begränsad produktion?

Svaret är ja, resultaten som presenteras i antologin är övertygande. Kapitlet bygger på ett rikt källmaterial, är genomarbetade med en – låt vara i olika grad – utgångspunkt i Bourdieus fältteori och redovisar väl underbyggda resultat. Noterna är omfattande och ger ytterligare information. Flertalet kapitel avslutas med appendix där tabell- och diagramunderlagen redovisas.

Utbildningssystemet har vuxit kraftigt sedan 1970-talet. Högskolereformen 1977 var viktig i sammanhanget, liksom gymnasiereformen två decennier senare. Vägen fram till den högsta utbildningen går från estetiska gymnasieprogram via förberedande konstskolor till en femårig högskoleutbildning. Inom bildkonsten är det ändå inte betygen som avgör vilka som tar sig igenom de efterhand allt trängre portarna till de högre utbildningarna, utan konstskolornas bedömning av de arbetsprover som inlämnas vid söktillfället. På så vis kan talangfulla personer utan grundläggande utbildningar ta sig förbi studenter med bra betyg. För att komma in på ”Mejan”, Kungl. Konsthögskolan i Stockholm, den äldsta och högst rankade konsthögskolan av i dag fem konsthögskolor i Sverige, krävs fältspecifika egenskaper. Det har alltid (sedan 1938) varit bra med en förberedande utbildning i Stockholmsområdet, särskilt på en skola där lärarna har hög status, det vill säga har anknytning till ”Mejan” och är män. Analysen av föräldrarnas yrke visar också att lärare och läkare är överrepresenterade. Barn från (övre) medelklassen är

klart överrepresenterade medan barn från lägre medelklass och arbetarklass är underrepresenterade. Väl företrädda är den lilla gruppen "kulturproducenter", särskilt på utbildningar i fri konst. Föräldrarna innehar ett fältspecifikt symboliskt kapital som innebär att deras ungdomar lättare än andra tar sig vidare i utbildningssystemet. Andelen barn från kulturproducerande hem sjönk dock över tid medan andelen barn från hem med hög utbildningstillgång ökade. Det speglar förändringar av konstlivet, bland annat har det blivit viktigare att kunna formulera sig i tal och text. Kvinnor har samtidigt haft svårt att komma in på de högsta konstutbildningarna men deras möjligheter förbättrades mot slutet av perioden.

Vem är konstnär? Frågan utreds av Anderas Melldahl i kapitlet som inleder del två av antologin (fältet). Hans svar är att det avgörs i konstfältet, det finns inga objektiva, sakliga kriterier. Antalet som själva titulerar sig konstnärer har periodvis varit långt större än dem som försörjer sig som konstproducenter. Studenterna på Kungl. Konsthögskolan ger även uttryck för en markant annorlunda livsstil än studenterna som läser på KTH och Handelshögskolan. Det framgår av Mikael Palmes, Ida Lidegrans och Barbro Anderssons kapitel. Konststudenterna distanserar sig från ekonomins värld genom att ta avstånd från skoltröjor, festliga middagar och nollning. De bor i andra stadsdelar, läser andra tidningar, går på andra teatrar, föredrar annan musik och andra former av friluftsliv. De tror på "personlighetens och originalitetens värden" och misstror betyg och mätningar.

I antologins granskning av fältet utreder Martin Gustavsson i två innehållsrika kapitel Moderna Museets förvärv av konstverk från slutet av 1950-talet och Konstakademiens utdelning från 1940-talet av sina med tiden pekuniärt begränsade, men symboliskt viktiga, stipendier. Anna Brodow Inzaina följer upp med en studie av bildkonstnärsfondens utdelning av projektbidrag under 20-årsperioden från att den statliga Konstnärsnämnden bildades år 1976 (och Konstakademin förlorade uppdraget att dela ut statliga stipendier). Antologin avslutas med ett kunskapsrikt kapitel av Marta Edling om professorstillsättningarna vid Kungl. Konsthögskolan – med fokus på broderskapets hegemoniska ställning – under 1980-talet. Fältets egen logik tydliggörs i dessa kapitel som också visar på förändringar på fältet med konstbegreppets förskjutningar när den modernistiska konsten utmanades, utbildningssystemet reformerades och den tjänst- och upplevelseorienterade postindustriella tiden tog vid. Konstvärlden har varit och är ett eget fält men det står inte fritt från den ekonomiska och politiska världen, trots aktörernas starka hävdelse av den omvända ekonomiska logiken. Det blir intressant att ta del av forskningsprojektets fortsatta arbeten.